

Milica Lukšić, Zagreb

KOMEDIOGRAF ILI DVORSKA LUDA?

Za početak, treba definirati pojam. Što je komediograf i čemu služi? Što je dvorska luda i čemu služi?

1. Komediograf je osoba koja smišlja načine da uveseljava ljude.

2. Osoba koja smišlja načine da uveseljava ljude općenito, a ujedno i razljuti neke.

3. Osoba koja ljude dovodi do bjesnila plodovima svoje prljave mašte.

A luda? Otprilike, isto to. Samo što živi na dvoru, dakle, hrani se na račun državnog budžeta a i proračuna i ne mora za svaki posao prolaziti kroz pregovore oko honorara, tantijema, zaštite autorskih prava i tako dalje. U svakom slučaju, osnovni opis radnog mjesta i jedne i druge osobe je - uveseljavanje narodnih masa, a o širini istih se može raspravljati.

U cilju probavljivosti i primjenjivosti ovog teksta, bez daljnjih uslozňjavanja, dovoljno je reći da komediograf ne mora biti samo pisac, nego i autor u bilo kojem drugom smislu. Isto tako, iz razloga sažetosti, bit ćemo politički nekorektni pa ćemo preskočiti usitňjavanje teksta s nastavcima za ženski rod. Dakako, komediograf može biti i ICA, INJA ili kako već želite. Glavno je da obavlja društveno korisnu funkciju profesionalnog komedijanja u rasponu od ugodnog zaborava i laganog smješkanja od kojeg ne boli glava, a o unutrašnjim organima ne treba ni govoriti, do trenutaka kada taj lagani smiješak prelazi u grimasu iskešenih zuba, prirodnih ili protetičkih, svejedno je.

A što radi luda? Pa, otprilike to isto. Ali, ono što ih već na prvi pogled razdvaja, specifični je modni detalj koji pripada radnoj odori ovog drugog djelatnika. To je ona poslovična i opjevana kapa sa zvončićima. Literatura, dramska i ona druga, stručni pristup, a počesto i ozloglašena "iščitavanja" u teatarskim uprizorenjima, tradicija fašnika, sotija i sličnih manifestacija narodnog veselja naučile su nas da ta kapa donosi imunitet svojem nositelju. Uz to, glava ispod te kape u pravilu je lukavija, pametnija i britkija od većine nas. I tako, zaštićen radnim odijelom, čovjek luda može go-

voriti istinu, rugati se u lice predmetu svoje kritike a taj mu naprosto ne može ništa.

Druga razlika je radni prostor. Ono što je za ludu dvor, za komediografa je prostor i vrijeme u kojem živi, dakle društveni kontekst s neizbježnim političkim detaljima. Pretpostavimo da je luda po definiciji zaista zaštićena onom svojom kapom. Komediograf tu kapu mora osvojiti i zaslužiti. A to se postiže zauzimanjem određenog mjesta u hijerarhiji profesije: količinom prisutnosti na pozornicama i ostalim prikladnim medijima, naklonošću kritičara u onim sredinama u kojima kritika nešto znači, tiražama i novčanim iznosima koje taj autor može svojim proizvodima izmamiti... pa i simpatijama moćnih likova iz one druge, općedruštvene hijerarhije. A ako je barem jedna od prepreka savladana, autor se može nadati i podršci publike, iako je, barem u uvjetima iz autorici poznate prakse, to najmanje važno (mada ne i najmanje bitno, baš naprotiv...).

Dakle, koje se opcije otvaraju pred osobom koja u određenom trenutku procjenjuje da ispunjava uvjete za zvanje komediografa? Redom:

1. Komediograf samo uveseljava.

To je osoba koja je neutralna u svako doba i na svakom mjestu. Ima usađen barometar za društvenu bezbolnost pa jednom kad ustanovi model koji se u pravilu dobro ili barem pristojno prodaje, što omogućava ugodan i bezbolan život temeljen na nezamjeranju, takva osoba zaista nema razloga mijenjati dobitnu kombinaciju. Sadržaji takve uveseljavajuće dramaturgije pripadaju kategoriji univerzalnosti. Često se uče u udžbenicima, dobar su materijal za dosadne predstave i druge oblike izvođačkih umijeća čija je osnovna karakteristika ugodno plastični ukus nadomjeska za šećer. Redovni inventar su: pijanci, babe iz susjedstva, nevjerni muževi i žene rospije te poneki bahati moćnik. Ovaj zadnji lik se nekada nenarodno mogao naći pod stavkom "neki drugovi", a danas su to one više ili manje simpatične negativne pojave. Književnoteoretičarski reklo bi se, parada stereotipova.

Tumačenje: takav autor je pravi znalac ljudskih

duša: kroničar univerzalnih ljudskih gluposti.

Upotrebljivost: čovjek za sva vremena.

Riječ zlobnika: ... nema je, jer da bi se po nekome moglo pljuvati, treba postojati barem neki parametar na temelju devijacije kojega će se pljuvanje vršiti. Reći da je takav komediograf zapravo konvertit, nepravedno je. Jer, konvertit pretpostavlja posjedovanje stava koji se u danom trenutku radikalno mijenja. Stav ovakvog autora je da ga nema.

2. Drugi tip. Razrađeni dovtljivac a pomalo i podvrsta seoski mudrijaš. Sličan političaru. Ovaj komediograf ima stav. A ovisno o lukavosti, taj stav sagiba u pravom smjeru. Međutim, i tu je dvojbeno radi li se o konvertitu. Jer, mehanizam lika i djela ovakvog autora je sljedeći: on, istina, kao i *nutrasweet* komediograf iz točke 1. polazi od vrlo podatne metafore nekadašnjih "nekih drugova", ali ukoliko ga zanat povuče, on ne pazi kamo cilja. Tako se događa da razljuti previše krupne igrače. No, ne treba misliti da se sve odvija na holivudski pojednostavljen način: moćni pojedinac se uvrijedi, razgnjevi ili užasne i onda u jednom telefonskom (mobitelskom) pozivu zapečati sudbinu nesretnog komediopisca. Ne, prije bi se moglo govoriti o traljavim mlinovima koji melju neusklađeno a nožnim pogonom ih pokreću čete poslušnika gonjenih stranom da će im jednoga dana netko zamjeriti jer nisu reagirali na vrijeme, pa zato nastoje biti papskiji od pape, kako se to lijepo konkordatski kaže. Ukratko, bez obzira na tehnologiju, autor koji je u trenutku profesionalnog nagnuća zastranio, imat će problema. Ali, budući da je do tada vrlo dobro ciljao, nađe se i poneki zaštitnik (ovdje se uglavnom zaista radi o pojedinačnoj osobi, barem u našim uvjetima), pa mu se pruža prilika za popravni ispit - to znači, može sročiti ili proizvesti nešto malo "neutralnije" i bliže univerzalijama iz točke 1. Takav komediograf neko vrijeme ostaje u drugoj ligi, a onda mu se razboritija uloga i dopadne pa nastavlja svoj uspješan hod ka sabranim djelima, držeći se ugodne srednje struje koja bi se, jednom popularnom tuđicom, mogla opisati sintagmom "ne talasaj".

Riječ zlobnika: treba li takvog autora osuditi?

Ne. Jer, svatko je odgovoran za svoja djela i svoje postupke.

Možda takva autorska ličnost naprosto i nije

imala kapacitet za stalno balansiranje na rubu ekonomskog i statusnog ponora.

Procjena upotrebljivosti i probavljivosti: solidno, uz dramaturški zahvat može postati i nešto žešće.

2.1. Onaj kojeg je zanat povukao malo prejako, pa su zvončići bili malo preglasni za dvorske uši. Ovaj podtip komediografa ima ponešto od kamikaze: dok propada, sasvim sigurno ne osjeća ništa od one slave i života navik "onih ki zginu časno". Naprotiv, mora se bez sumnje, upitati barem ponekad radi li on nešto krivo, odnosno je li mogao postupiti pametnije i izvući korist iz situacije (društvene i političke, dakako). Jer, nije nikada riječ isključivo o ismijavanju. Uvijek je poriv (patetično zvuči) neka vrsta ljubavi prema prostoru, ljudima ili čak i određeni stupanj razumijevanja za devijacije koje prikazuje i prokazuje. Ili, s druge strane (one po sudu autorice ovog teksta, bitne i zaista važne), radi se o onom ofucanom i višestruko zlostavljanom pojmu katarze. Točnije, nije poanta u tome da čovjek, pojedinac i građanin uđe u zamračeni prostor u kojem ga satdva zabavljaju neki drugi ljudi, na živo ili prethodno snimljeni, odigravajući neke događaje koji se i nisu a možda i jesu dogodili, kako bi taj pojedinac izašao natrag u svoj mrak jednako jadan i nepromijenjen. Radi se o laganom nabildavanju ljudske hrabrosti, ne zaborava, ne oprostia i utapanja u vlastitoj nemoći, nego nekoj vrsti tumačenja. Na primjer, prizemno rečeno, ako se možemo smijati diktatoru, to ne znači da je on manje strašan, nego da smo mi samo malo hrabriji. A ako smo hrabriji, možda nam jednoga dana više neće ni pasti na pamet da na prijestolje dovedemo nekakvog diktatora. Katarza je u tome, a ne u utjehi ili formulaciji, "Ljepo mi je al ne znam zakaj".

Umjesto zaključka: takav će autor sigurno izgorjeti putem. Pitanje je samo hoće li imati dovoljno sreće da lomača bude postavljena javno i uz glasno izrečenu osudu ili će nestati tiho i bijedno.

Riječ zlobnika: a što se takva osoba ima buniti? Dobila je ono što je htjela. Samo...

3. Da, sada slijedi i treći tip. Pretpostavimo neku pojednostavljenu verziju stvarnosti u kojoj neki komediograf, autorska ličnost s određenom količinom povratnih informacija o recepciji svog djela, uporno zastupa jedan stav. Točnije, ne zastupa onako banalno parolaški jer to bi bila obična

agitacija. Takav autor će svojim radom, kako se to ponegdje opet književnoteorijski kaže, "nemilosrdno žigosati" nakaradnosti društva, vremena pa stoga i ljudi s kojima živi i tako će svoj stav iskazivati kroz rad a time i djelovati na publiku, tj. one narodne mase iz početne definicije. A zatim se, u jednom trenutku njegove karijere, dogodi neki krupni politički prevrat. I gdje je nakon toga naš nesalomljivi borac?

3.1. Varijanta jedan: i dalje u podzemlju.

3.2. Varijanta dva: postaje ministar.

3.1. Taj autor je zaražen trajnom titulom kontraadmirala. Najvjerojatnije, svoje tekstove/priredbe ili koji drugi oblik zabavljačke profesije, neće još dugo moći obnašati nakon velike promjene. Naime, takav autor je baždaren da reagira na iste stvari ma kako se one, službeno, nazivale i ma koje opravdanje, ponovno službeno, za njih postojalo. Ponovno jedna neakademska paralela (rječnički opisano): organska probavna izlučevina smrdi, ma čija bila. U skladu s time, ovakav komediograf nikada neće dospjeti do ministarske fotelje. A, pitanje je, i kako bi se u njoj snalazio...

3.2. Ministar. Nije ni to najgore što se komediografu može dogoditi. Ponešto je manje bezazlen put kojim mora kročiti da bi do tog položaja stigao. O čemu se radi: u pravom trenutku, takav autor mora znati tko i što mu više ne treba biti izvor inspiracije i kamo treba preusmjeriti svoje bodlje, ako ih uopće i zadrži. Podvrsta 3.2.1. zadržava bodlje kao izražajno sredstvo, ali je možda čak i pogubnija za dignitet profesije. Na nju ćemo se vratiti na kraju. Podvrsta 3.2.2. postupno se ugodno stapa s onim "čovjekom za sva vremena" iz točke 1. Radosno će prigrliti čopor stereotipova bez određenih imena, fizionomija, političkih ili kakvih drugih karakteristika, a zahvaljujući ministarskom položaju, sigurno će se često naći u paket aranžmanima pod sindikalnim krilaticama tipa, "tjedan ove i one kulture" po bjeloslavjskim metropolama. Uz to, nije zgoroga napomenuti, što je ova i ona kultura egzotičnija (taj pojam se, opet, mijenja s trenutnom modom), to će rečeni autor biti ljepše primljen. Uostalom, tu je i fotelja resornog ministra...

Riječ zlobnika: pa, zlobnik je to što mu ime govori. Puca od zavisti i zapravo nema prave argumente jer tko zna, možda bi naš zlobnik bolje obavljao i obnašao dužnost u kabinetu, umjesto

nekadašnjeg (eto velike riječi) disidenta!

A zašto uopće cijela priča o podtipu 3.2.1.?

Zato jer se na tom primjeru dotičemo najmanje probavljivog segmenta komediografskog opstanaka i prosperiteta. Manje je zlo ako se podtip 3.2. okrene stereotipovima. Tko bi čovjeku zamjerio, ako može ugodno proživjeti. Uostalom, uvijek ima i gorih... Kao što je ovaj:

Čovjek, autor i komediograf u određenom trenutku je vrlo oštro i odrješito zastupao svoje stavove koje su mnogi, veselo prateći njegov rad, smatrali i svojima ili barem dovoljno zabavnima i okrutnima na ranije spomenuti katarzični način. U drugom određenom trenutku, takva osoba će primiti signal iz nekog centra moći (s neba, iz dvora, iz kabineta, iz boce ili iz dnevne doze opijata, svejedno) kako je čas da se strijele ubojite britkoga pera preusmjere na nešto, nekoga ili neke druge. I tada će se majstor snalaženja, ne preobratiti, dakle, konvertirati ili pokajati, niti pustiti da ga kupe, nego će iskreno, s velikim žarom i nepogrešivim instinktom, sve svoje moći usmjeriti na pravi cilj, koji se može zvati različito, ali najčešće i najlakše ga je prepoznati pod zajedničkim nazivnikom "oni drugi". Dakle, nije umijeće u tome da autor zna koga ne smije, u određenom trenutku, dirati. Nego je stvar u tome da zna koga ili što MORA dirati i to u pravom trenutku. I tu, usprkos svom zavidnom položaju, koji, istina, ne mora biti vječan i nepotrošiv, barem u materijalnom smislu, ali je dok traje i te kako opipljiv, takav autor više nije komediograf nego - blago njemu - dvorska luda. I to ne ona bajkovita, mitska i posvećena mudra budala nego pravi dresirani... pa, da kažemo onako pučki, jopac. Životinjsko carstvo ćemo preskočiti. Nisu oni krivi što s devijantnim dvonošcima dijele svijet. Ako se još uvijek pitate zašto - evo još poneka fusnota.

Kakav je moralni integritet osobe (autorske, ne privatne, to ćemo sada zanemariti) koja je svoj položaj vlasnika šale i pošalice (upravo tako) zaslužila negativnim agitpropom (gdje su ONI puka karikatura a MI sve ostalo)? U svakom slučaju, srodan moralnom integritetu življa koji se konzumacijom takvih djela napaja u svom počesto neljepom svakodnevnom životu. I koliko je to uopće daleko od satova mržnje strica Orwella u kojima se doduše smrtno ozbiljno izbacuje žuč na lik o kojem zapravo nitko više i ne zna ništa? Ako

je svrha od komedije oslobađanje od straha i vlastitih niškosti (jedna od mogućih svrha), kakvi će se to ljudi izleći nakon izlaganja plodovima očišćene mašte komediografa podvrste 3.2.3.? U najboljem slučaju, ravnodušni. A od ravnodušnog do zombija samo je par koraka. A ni zombi nije tako loše rješenje u usporedbi s vampirom ili vukodlakom...

I opet, početak. Što je komediograf i čemu služi?

To je osoba koja uveseljava. A ako je uspješan bez obzira na vremensko pogađanje, tada za nagradu dobije lijepu i skladnu kapicu sa zvončićima. I uveseljava. Redom:

Vlastodršce, jer im daje dovoljno prostora da kad je potrebno mašu satiričnim barjakom kao nedvojbenim dokazom demokracije (primjeri: neki je domišljat savjetnik napomenuo prethodnom predsjedniku ove države da i od engleske kraljice prave sprdnju, pa zašto onda ne bi imali i mi recimo... *Spikom na spiku?*, ili, zašto je vehementni susjed s nakostrušenom frizurom tako dugo opstao na prijestolju - ma, dovoljno dugo se držao one neprovjerene anegdote o porezima i vicevima:

Vladar: Što priča narod? Špija: Priča viceve na račun vlasti i psuje. Vladar: Dobro, diži porez... A onda, kasnije... Vladar: Što priča narod? Špija: Šuti i plaća... A vladar će na to: ... skidaj porez, ne valja kad šute...

Narodne mase, jer im daje privid junaštva, slobode, demokracije, dostojanstva pojedinca, veselja i života "na zbilj".

Da. Nije problem u autocenzuri. Problem je u ničim izazvanom nastojanju. To je obrnuti vid autocenzure. Zapravo, pozitivno autokondicioniranje. U svakom slučaju, zvuči dovoljno opipljivo da bi se na tu temu mogla prirediti kakva radionica... ne bismo rekli, kreativnog pisanja, to je previše specifično i automatski ograničava broj mogućih polaznika. Ne, to je umijeće koje može poslužiti u svakodnevnom životu. Dakle, radionica autokondicioniranja u cilju samopomoći, a na primjerima komediografskog autorskog rada.

A sada, za kraj, o onome koji je ostao u podzemlju... Ma, o takvome se nema što ni reći. Ostao je bez kape, i može biti sretan ako ne ostane i bez glave... u nekim radikalnijim slučajevima. Jedino, ako je dovoljno sretan da na vrijeme napravi od svog postojanja ime (ako ima dovoljnu

a opet probavljivu kombinaciju osobina prilagodljivosti, lukavstva i društvene prijemčivosti), tada će se i u trenutku kad se nađe blizu dna, negdje u svijetu naći neka osoba, udruga, ustanova, nevladina ili svevladina organizacija, potpisat će se nešto peticija, neki teatar, neko sveučilište, neka škola, neki dramski studio ili barem neka radionica samopomoći naći će mjesta i poneki ček u cilju milodara za žrtvu nedovoljno izgrađenih tranzicijskih, mutantskih, nestabilnih ili bivših takozvanih režima, država, entiteta, rodova, plemenskih zajednica, čopora, jata, torova... i tako dalje. Uostalom, cijeli svijet je pozornica, a budući da je i cirkus neka vrsta teatra... klaunovi su samo manje opjevani kolege onih junaka s kapom na zvončice...

Riječ zlobnika, zaključno: a, mislim, ono, ko je tebi rekel opće da ti trebaš tu neku komediju delat, ne, ideš, ono, mislim...

P.S. Dragi zlobniče, ovo je dodatak inspiriran onime što se moglo čuti na dva od tri dana savjetovanja o komediji u Hrvata a i šire. Pod jedan, komedija je nešto manje vrijedno, jer je zabava, može je proizvesti svatko, dakle komedija je lagana, od nje se ne nabiru čela, stoga i ne boli, a ako i zaboli onda se zove satira, a to je samo jedan segment komedijanjanja uopće... Po tome, reklo bi se, imaš pravo na prezir. Jer, komediju može proizvesti svatko. Barem na pet minuta, svaki dvonožac nekome može biti zabavan. I ne pada mu na pamet da će svojim privatnim komedijanjanjem promijeniti svijet. Dok, međutim, one teške, smrtno ozbiljne i veličajne stvari to čine okrutnom snagom. Možda, ako ne pripadaju području koje se zove "umjetnost". Samo, zašto su onda toliko često najgore stvari u onom "pravom" životu zapravo najslabije prljavoj mašti zločestog komediografa-lude, a imaju grozne i vrlo ozbiljne posljedice? A ako je komedijant ipak samo luda u onom opjevanom smislu, zašto je onda omjer onih koji su zbog svoga profesionalnog komedijanjanja dobili po repu (čini mi se) puno veći od onih koji su jednako prošli zbog svoje smrtno ozbiljne i bespoštedno kritične veličajnosti?

Dragi zlobniče, sigurno si čuo za onog Salmana koji se skrivao po londonskim podrumima, jer je dobio uputnicu za strijelu božju? Pa, što misliš, zašto ju je dobio? Zbog humora, jer to boli. A ozbiljnost je počesto samo dosadna. Od čega se ne pogiba.